

ЕСТРАДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК СКЛАДОВА МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Олена Бесараб 

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

STAGE ART AS A COMPOSITE OF MASS CULTURE OF CONTEMPORARY UKRAINE

Author: Olena Besarab 

Abstract.

The research deals with phenomenon of stage art as one of the components of mass art in modern independent Ukraine. An attempt to determine the essence of stage art as a phenomenon is made and its specifics in Ukrainian mass culture is analysed. Taking into account entertaining function of mass art as well as its focus on the average customer, we can tell of the existence of such elements of mass art as film industry, television and stage art. Clear words and content, simple plot lines built on the use of a system of binary oppositions (the hero – the anti-hero, love - hatred, romance – calculation, male - female) – all of them are the unifying features of mass art.

The first part of the work offers the definition of stage art as phenomenon. It includes the overview of origins and prerequisites of the emergence of Ukrainian stage art.

The second part of the work is devoted to the analysis of the peculiarities of development of stage art in Ukraine of the independence period. It highlights main stages of multifaceted evolution of our Ukrainian stage art in the context of non-Ukrainian, predominantly, harmful for national identity cultural and ideological influences. Nevertheless it succeeded and overcame the path from total Russification and neglect to its self-awareness and declaration of its self-identity and demonstration of its cultural products to the whole world.

ВСТУП

Масова культура сучасної України

Масова культура – це вид творчої діяльності, результат якої (музика, пісня, розповідь, фільм, шоу) набуває популярності у великої кількості глядачів та слухачів; твори чи «продукція» якої виготовляються і розповсюджуються великим накладом.

Найбільш суперечливим і водночас цікавим і недослідженим елементом масової культури є масове мистецтво, тобто ті творчі прояви людей, які набувають масового визнання, популярності, цитати з яких може озвучити в буденному спілкуванні будь-яка людина, незалежно від віку, роду діяльності й соціального статусу; мелодії яких може вгадати й наспівати з двох-трьох нот обраний із натовпу «пересічний громадянин»; вже перші звуки яких викликають емоційні виголоси «впізнання» добре відомого і активно залучають слухачів, глядачів до сприйняття й співпереживання емоцій, закладених у творі.

Саме це, на наш погляд, є головною позитивною рисою масового мистецтва. Воно залучає до емоційної співпраці велику кількість людей, воно поєднує їх, хоча б на нетривалий час (хвиля емоцій захоплює глядачів, слухачів, наприклад, на сольному концерті відомого співака). Адже незалежно від того, подобається чи ні людині певний виконавець, якщо він є професіоналом з відповідними талантами і потужною харизмою, ніхто з публіки не залишиться байдужим, а можливо й приєднається до рядів шанувальників зазначеного артиста.

В основу масового мистецтва закладено розважальну функцію, а зміст розрахований на «середнього споживача». Зрозумілі слова, доступний зміст, сюжетні лінії, побудовані на використанні системи бінарних опозицій (герой – злодій, кохання – ненависть, романтика – розрахунок, чоловіче – жіноче), – все це, за узагальненням визначенням дослідників, поєднуючи риси всіх елементів масової культури.

Зважаючи на ці ознаки до масового мистецтва можемо віднести наступні види творчої діяльності:

- Естраду або естрадне мистецтво, яке в свою чергу складається з музично-виконавчого мистецтва, розмовного (переважно сатирично-гумористичного) жанру, оригінальних жанрів.

- Телебачення, складниками якого є телевізійні шоу, концерти, ток-шоу, музичні, інформаційні, розважальні, ігрові та авторські програми різних напрямків.

- Кіно, значною частиною якого є серіали, повнометражні художні й

мультиплікаційні фільми, фільми – концерти тощо.

Розглянемо один із зазначених складових, естрадне мистецтво, більш детально, проаналізуємо передумови його розвитку, шляхи становлення, позитивні й негативні прояви в масовій культурі України пострадянського періоду.

Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку масового мистецтва в Україні найбільш розвинутим є естрадне мистецтво. Телебачення як вид масового мистецтва також набуло масової популяризації, а щодо кіно, то як «українське масове мистецтво» на даному етапі воно потребує певного переосмислення та трансформації.

1. Естрада як складова масової культури.

1.1. Естрадне мистецтво як явище. Витоки та передумови появи української естради.

Естрада (від лат. «strata» – настил, площадка на підвищенні) – це мистецтво малих форм, сфера видовищно-музичних вистав на відкритій сцені.

Естрадне мистецтво – вид сценічного мистецтва, яке поєднує в одному концерті відносно лаконічні виступи артистів естради.

За визначенням Е. М. Кузнецова, «эстрадное искусство объединяет разнообразные жанровые разновидности, общность которых заключается в легкой приспособляемости к различным условиям публичной демонстрации, в кратковременности действия, в концентрированности его художественных выразительных средств, содействующий яркому выявлению творческой индивидуальности исполнителя, а в области жанров, связанных с живым словом, – в злободневности, острой общественно-политической актуальности затрагиваемых тем, в преобладании элементов юмора, сатиры и публицистики» [3].

До артистів естради відносять співаків, музикантів, сатириків і гумористів, конферансьє, куплетистів, фокусників, пародистів, танцюристів і т.п. Сценічні образи артистів естради зазвичай виразні і яскраві, інколи навіть з елементами гротеску.

Розглянемо, як розвивалася українська естрада з періоду трансформації суспільства у 1990-х роках і що вона являє собою в наш час.

Щоб зрозуміти, що передувало становленню національної масової культури, масового мистецтва незалежної України, необхідно дослідити, що собою являло масове мистецтво останніх десятиріч існування СРСР та які його риси успадкувало мистецтво нашого часу.

Все, що відбувалося в пострадянській, зокрема в українській культурі після 1991 року, можна, на наш погляд, називати шоубізнесом (що і роблять більшість сучасних теоретиків культури і мистецтва). Хоча за об'єктивних причин певний період всі діячі культури і мистецтва одноголосно стверджували, що «в Україні шоубізнесу немає». Так, звичайно, ті ледве помітні кроки, що робилися в Україні на початку 1990-х років без будь-якої матеріальної, інформаційної, державної підтримки, навряд чи відповідало хоча б одній з частин цього поняття. Ні «шоу», ні «бізнесу» там ще не було.

За визначенням М. М. Поплавського [3], шоубізнес – одна зі складових культури сучасного суспільства, яка, з одного боку, виникає і розвивається в певному соціокультурному контексті і відбиває особливості його як цілісної системи, а з іншого суттєво впливає на розвиток культури в цілому. Поняття шоубізнесу має описове, а не наукове трактування.

Ключова риса шоубізнесу – комерційна спрямованість мистецьких витворів. Основні ознаки шоубізнесу (видовищність, масовість, популярність, отримання прибутку) співпадають з ознаками масової культури. Зважаючи на те, що популярність є однією з умов масовості, узагальнено всю сферу масового мистецтва можна назвати попмистецтвом. Шоубізнес охоплює досить велику сферу масових мистецьких явищ, серед яких естрада, поп-, рок-концерти, фестивалі, ярмарки, виробництво і розповсюдження CD, касет, відео кліпів; естрадне і циркове мистецтво, ілюзійно-шоу, сценічне читання; ігрові та шоу-програми, різного роду ток-шоу, в тому числі на телебаченні; масові свята, зокрема, спорт-шоу.

Як зазначає М. М. Поплавський, шоубізнес пов'язують, перш за все, з музичною культурою. Масове уявлення про шоубізнес складається на основі популярних концертів, гала-концертів, конкурсів естрадної музики, фестивалів і, вже потім – ілюзійно-шоу, сценічних читань, відео бізнесу, кінобізнесу тощо [2,3].

Сьогодні в Україні 92% публікацій на тему шоубізнесу присвячено музичним програмам, і лише 8% - іншим жанрам. Отже, можна говорити, що основою сучасного шоубізнесу, а, значить, і масової культури, є музика, естрадне музично-виконавське мистецтво.

Той факт, що масова культура є, по суті, шоубізнесом, значить, що вона означена подібними до нього позитивними й негативними рисами, або наслідками її функціонування у суспільстві й у мистецтві взагалі. До позитивних рис відносяться:

- масовість і доступність для сприйняття широким колом людей;
- сприяння творчому розвитку талановитої молоді;

- професійність організації і проведення масових заходів, концертно-гастрольної діяльності;
- самозабезпечення, принесення доходу.

Серед негативних рис виділяють часто низький рівень виконання та ускладнення умов для самостійного творчого становлення талановитої молоді через комерціалізацію цієї сфери мистецтва.

За М. М. Поплавським, шоубізнес – це підприємництво, пов'язане з організацією і проведенням видовищних вистав, індустрія розваг. Естрада є особливим видом масового видовищного мистецтва, яке породжене західною культурою [3]. Завдяки технічному прогресу і поширенню естрадного виконавського продукту естрада стала загальнодоступною. Саме цей фактор сприяв її популярності, особливо серед представників молодого покоління.

Як зазначає М. М. Поплавський, попмузика виникла в межах естрадного мистецтва західних країн як специфічний мистецький напрям. Через те, що сценічні естрадні образи не містять в собі особливої психологічної складності, естрадне мистецтво вважається легким жанром, тобто доступним для розуміння широкою аудиторією слухачів і глядачів. Відповідно легкою називають естрадну музику.

В колишньому СРСР естрада була важливим елементом масової культури. Розвивалося і українське радянське мистецтво, але при домінуванні російської радянської естради. Серед видатних представників України в музичному мистецтві СРСР був Леонід Утьосов, композитор Ісак Дунаєвський.

Ізоляція від іншого світу призвела до виникнення радянської масової культури, абсолютно відмінної від західної своїм менталітетом і специфікою тематики і жанрів. Розвиток естрадного мистецтва у всіх його проявах був під контролем держави, але й фінансувався нею. У період хрущовської «відлиги» українська естрадна пісня набула широкого розповсюдження і звучала на Всесоюзному радіо і на центральному телебаченні. У цей період були створені та стали популярними такі пісні, як «Києве мій», «Білі каштани», «Марічка», «Гуцулочка», «Ми підемо, де трави похилі» та інші.

60-70-ті роки стали в Радянському Союзі і в Україні періодом виникнення вокально-інструментальних ансамблів (ВІА), учасники яких поєднували в собі таланти і функції музикантів і співаків, поетів і композиторів, акторів. Серед ВІА того періоду найбільш відомими були «Червона рута», «Смерічка» та інші, за участю Софії Ротару, Василя Зінкевича, Назарія Яремчука.

У 80-ті роки визначальними для естрадного мистецтва стає особистість, яка отримує статус «зірки». Зважаючи на це, образ, який вона репрезентує має бути неповторним, що досягається не лише репертуаром, але й оригінальним зовнішнім виглядом і сценічною поведінкою. Як і масове мистецтво в цілому, так і образ і поняття «зірки», запозичене із Заходу, трансформувалося в радянському мистецтві своєрідним чином. Наприклад, ВІА «Червона рута» розпалася і кожен з її учасників спробував розпочати власну сольну кар'єру. Такий підхід став причиною того, що українська пісня втратила колишню популярність і потрапила в забуття. Настав період всесоюзної слави і захоплення творчістю Алли Пугачової та Софії Ротару в її новому амплу – російськомовної співачки.

У цей період радянський простір заповнюється музичними творами масової культури Заходу, радянські слухачі таємно захоплюються новою для них музичною течією рок-н-ролом у виконанні Елвіса Преслі, Кліфа Річарда, а пізніше творчістю всесвітньо відомих і дуже популярних Західних груп «The Beatles» та «The Rolling Stones». Звичайно, на формування культурних смаків людей значний вплив мала ідеологія радянського періоду. Все Західне вважалося таким, що має негативний вплив, з іншого боку, все національне (не радянське, а суто українське) не допускалося, не мало жодного шансу на існування. Домінуючою єдиною для всіх радянських республік було спільне загальне «радянське, партійне, комуністичне» мистецтво.

Західне музичне мистецтво у радянській свідомості пройшло шлях від заборони до часткового визнання як цікавого явища західної масової культури. Звичайно ж, те, що заборонено, викликає найбільший інтерес. Це ж відбувалося з музикою, яка не вкладалася у рамки радянської ідеології. Радянські меломани із захопленням слухали «Бітлов» та інші західні рок-групи, а також вітчизняного забороненого В.Висоцького. Хоча й до іноземної музики був вибірковий підхід радянської цензури. Якщо творчість рок-груп сприймалася як негативне явище, то пісні групи «ABBA» та Джо Дассена, Андріано Челентано, Тото Кутуньо та інших можна було почути скрізь, а записи купити у будь-якому магазині всесоюзного об'єднання «Мелодія». По телебаченню показували репортажі з фестивалів у Сан-Ремо, врешті-решт досвід порівняння західної масової музики та радянської показав, що за якісними ознаками західна музика переважає радянську, що вона сучасніша та краще зроблена за технічними показниками. І вже тоді радянські митці намагалися досягнути рівня західної музики, адже вона не дарма стала відомою і популярною на весь світ.

Коли починає розвиватися вітчизняний шоубізнес, його учасники також

орієнтуються на західні моделі, адже в радянському масовому мистецтві не було ніякого досвіду, ні правової, ні економічної бази для розвитку подібного явища.

1.2. Особливості становлення естрадного мистецтва в Україні періоду незалежності

За словами М. М. Поплавського, вітчизняний шоубізнес починає своє становлення з 1991 року після проголошення незалежності України. Хоча його повноцінне функціонування починається значно пізніше, адже цьому передують довгий і нелегкий шлях становлення і самоідентифікації української національної масової культури та мистецтва [3].

До речі, аналізуючи становлення сучасного українського шоубізнесу або масової культури, зокрема музики, дослідники знаходять аналогії в розвитку західного маскульту. Як засвідчує М. М. Поплавський, український шоубізнес проходить ті самі етапи, але в більш прискореному темпі. У 60-70х роках західний шоубізнес був менш структурований і менш «жорсткий», ніж у 90-ті роки. Такі ж процеси притаманні шоубізнесу 1991-1994 років. Якщо у 60-70-ті роки західні музиканти мали більше свободи вибору, то у 80-90х роках вони вже були змушені підпорядковуватися жорстким законам шоубізнесу або змінювати свою сферу діяльності. Така ж ситуація складається і в українському шоубізнесі і ставить виконавців перед вибором: бути «солдатом» шоубізнесу і отримувати від цього «дивіденди» у вигляді слави і грошей, або залишатися «вільним художником» та грати перед маленькою аудиторією і бути «широко відомим у вузькому колі», шукаючи будь-якої матеріальної можливості забезпечити технічну сторону своєї творчості.

Отже, в той час, коли в Україні ще ніхто не говорив про «шоубізнес», в Росії, в першу чергу в музично-виконавській сфері, шоубізнес вже розвивався «повним ходом». Вже у 1988 році його перші представники, групи «Ласковый май» і «Мираж» заповнили весь пострадянський простір своїм «Розовым вечером», «Солнечным летом» та іншими швидко й успішно «розкрученими» композиціями. Такої «шаленої», в буквальному сенсі цього слова, популярності до цього часу не було ні в кого з радянських виконавців, навіть у «Примадонни» Алли Пугачової. Адже її публіка була більш зрілою, а відтак розважливішою. Аншлаги на її концертах, як нам здається, не набували такого напруження пристрастей, яке відбувалося під час виступів «кумирів тинейджерів 90-х» серед їхніх малолітніх фанаток.

В той час, коли на пострадянському просторі вирували пристрасті навколо нових «ідолів сучасної музики», коли все молоде покоління, а може й

більш доросла публіка переймалася долею «Белых роз, .. оставленных умирать на белом, холодном окне», вже «легенда» радянської естради А. Б. Пугачова намагаючись утриматися в заслуженому статусі створила свій «театр естради», через який репрезентувала публіці зовсім нових і давно знайомих артистів у власній програмі «Різдвяні зустрічі», чим допомогла представникам радянської і пострадянської «традиційної естради», ще не обізнаним у «шоубізнесі», протриматись на сцені у доволі складний період трансформації суспільства. Тепер багато з цих артистів не так за якість їх творчості, як за довгу тривалість їхнього сценічного життя, можна назвати «класикою естради». До таких «довгожителів» відносяться вже «легенди естради» В. Леонтьєв, С. Ротару, Л. Вайкуле, Л. Лещенко; пізніше покоління виконавців, які з'явилися на широкій публіці в перехідний період і зберігають певну популярність і в даний момент, – А. Варум і Л. Агутін, Л. Доліна, О. Буйнов, група «Любе», І. Алєгорова, Ф. Кіркоров, Н. Корольова, І. Ніколаєв та інші. Всі вони зараз є сучасним «надбанням» російської культури, її представниками у світі. Та інколи виникає питання про те, яку країну вони репрезентують, адже майже половина з них – зовсім не росіяни, а ті талановиті пошукувачі, які з'їхалися з різних країн світу, зокрема з України (С. Ротару, Н. Корольова, А. Варум, Л. Доліна), щоб розвинути свій талант і здобути артистичну славу. Так було тоді і пізніше, до 2014, а тим паче, до 2022 року. До цих граничних років ситуація у масовому мистецтві складалася саме так і артисти прагнули поїхати до «білокам'яної» у пошуках визнання і раніше ніколи не відбувалося навпаки. Причини цього явища, можливо, треба шукати у попередній внутрішній політиці нашої країни, а може, в ставленні держави до національної культури, її діячів (питання складне і багатоаспектне і виходить за рамки нашого дослідження). Однак, 2014 та 2022 роки змінили все. 2014 чітко дав зрозуміти, «хто є хто» з українських митців. В результаті, деякі «народні» проявили себе як «іншородні», стали ізгоями та покинули країну заради сумнівних переваг роботи у столиці країни-агресора. На відміну від таких «зірок», співачка з оригінальним голосом і захоплюючою харизмою Настя Приходько, яка стала відомою після перемоги у російському проєкті «Фабрика зірок» та певний час була черговим українським талантом, який прикрашав російську сцену, проявила себе справжнім патріотом та носієм цінностей свого народу. Вже у 2013-му році вона стала українським мистецьким волонтером в зоні АТО та суспільним діячем, чітко окресливши своєю творчістю свої пріоритети.

А що ж відбувалося з українським масовим мистецтвом взагалі, хто і як створював нове українське мистецтво? Розглянемо українське масове

мистецтво, зокрема естрадне, умовно поділяючи його на декілька періодів.

Зважаючи на тему нашого дослідження, розглянемо українське естрадне мистецтво, як складову масової культури умовно поділяючи його розвиток на декілька періодів:

- 3 1991 (або 1989 – рік народження першого українського національного музичного фестивалю «Червона рута») по 1995 роки (період певного затишку музичного руху);

- 3 1995 по 1999 – період активної діяльності першого хіт-параду України «Територія-А»;

- 3 2000 по 2009 – активний період розвитку української масової культури, період заснування, популяризації та розквіту музичних фестивалів, таких як, «Таврійські ігри», «Перлини сезону» та інші.

- 3 2010 по 2013 – змішаний період. Відчутний сильний вплив російських шоубізнесових тенденцій, перевантаження масового мистецького простору України російськими гастролерами, на тлі якого лише окремі вже потужні українські виконавці тримають стрій і витримують конкуренцію фінансово підтримуваних «навалі» російського мистецького продукту часто сумнівної якості.

- 2014-2022 – найсучасніший період бурхливого розвитку українського масового мистецтва, у контексті підняття національного духу, усвідомлення чужості тенденцій ворожих сусідів та на фоні заборони розповсюдження російського мистецтва у наслідок військової агресії сусіда.

- Період усвідомлення власної національної ідентичності, виникнення й оприлюднення напрацювань багатьох українських нових творчих одиниць (виконавців, колективів), переважно україномовних або європоцентрованих у своїй творчості.

Проаналізуємо українське естрадне (музично-виконавське) мистецтво у зазначені періоди.

Звичайно, радянська сцена, яка приймала на своїх теренах діячів культури всіх 15-ти республік, не обходилась і без українських артистів, співаків. Свої пісенні хіти, (переважно твори В. Івасюка) на союзній сцені ще у 70-80-х роках демонстрували Н. Яремчук, В. Зінкевич, С. Ротару. Саме в радянський період Україну представляли численні ВІА, «Смерічка», «Червона рута», «Водограй», які були втіленням так званого «традиційного» естрадного мистецтва радянського періоду. Наприкінці ж 80-х – початку 90-х років, коли відбувався процес трансформації суспільства, коли пострадянський світ, втрачаючи всі усталені традиції, зокрема всесоюзної культури і мистецтва, безуспішно намагався виринути з ідеологічного і політичного хаосу і туманних

перспектив, «у надрах» української республіки визрівала і оформлювалась нова хвиля національної свідомості, яка знайшла своє втілення, наприклад у мистецькій діяльності українців.

Першим, таким вже досить потужним кроком став всеукраїнський фестиваль молодих виконавців «Червона рута». Це свято пісні, ініційоване журналістами газети «Молодь України», було організоване, щоб вшанувати пам'ять про загиблого «генія української пісні» Володимира Івасюка. Місце проведення також обрали не випадково саме в Чернівцях було створено пісню «Червона рута» (тепер вже найвідоміший шлягер української пісенної творчості) [1].

Отже, в бурхливий час змін в Україні в 1989 році разом з першим українським музичним фестивалем «Червона рута» народжується нова українська музика. Традиційно для будь-яких революційних періодів це був зовсім новий напрямок музики, який не мав нічого спільного зі звичною для радянського періоду «традиційною естрадою». Більшість учасників першого фестивалю, переважно представники Західної України, грали рок, панк і бардівські пісні, які своєю відкрито націоналістичною тематикою (пісні «Віддайте мову», «Підпільник Кіндрат» та інші) шокували тоді ще підпорядковану радянській владі місцеву міліцію і чиновників. Незважаючи на всі перешкоди зі сторони влади, відкриття і сам фестиваль пройшов так, як заплановано було організаторами (з жовто-блакитними прапорами, виступом Дмитра Павличка і піснею Тараса Петриненка «Про народний рух»). У рамках фестивалю відбувся вечір пам'яті Володимира Івасюка і відкриття його меморіальної дошки. Таким чином, неофіційне табу накладене на ім'я та творчу спадщину В. Івасюка після його загибелі було знято.

На думку українських діячів культури і мистецтв, саме фестиваль «Червона рута» стер межі між традиційною естрадою та новою течією музичної культури України. Адже різноманітність музичних номінацій дозволяла брати участь у фестивалі як виконавцям традиційної музики, так і представникам панку, року і бардівської пісні. Перший фестиваль «Червона рута» відкрив нові творчі одиниці, такі як гурти «Брати Гадюкіни», «Кому вниз», «ВВ», а в номінації «авторська пісня» запалилася зірка Марійки Бурмаки [1].

Головним чином «споживачами» нової музики були західні регіони України, тоді як східні і центральні мало інформовані про культурні події інших регіонів переживали раніше згадану нами «культурну експансію» російського шоубізнесу. Хтось, переважно неповнолітня молодь, «фанатів» від необтяжених особливим змістом пісень «Ласкового маю», хтось, звичайно більш доросле покоління, переймаючись суспільною ситуацією, що склалася

на той час у країні, занурювався у проблематику пісень Віктора Цоя та Ігоря Талькова, в пошуках «перемен», яких «требовали сердца» в «стране не дураков, а гениев». До речі, за тематикою творчості В. Цоя й І. Талькова можна вважати такими ж бунтівниками, провідниками через мистецтво нової ідеології в Росії, якими були М. Бурмака, Т. Петриненко та інші «червонорутники» в Україні.

Повертаючись до вивчення розвитку українського музичного масового мистецтва нового періоду, необхідно відмітити, що через брак державної підтримки та інформаційного розповсюдження, через те, що національна самосвідомість більшості населення України все ще знаходилася «в стані напівдрімоти», перша хвиля нового українського музичного мистецтва швидко відійшла у тінь і продовжила існування поза межами «масового і популярного». Кілька спроб створити в Україні проєкти подібні до «Ласкового маю» провалилися і відійшли у небуття. Мистецьких революцій не відбувалося, на естрадному олімпі працювали вже відомі представники традиційної естради В. Білоножко, Ала Кудлай, Іво Бобул і Лілія Сандулеса (найкращий дует України 1991 року). Цей період означився створенням Тарасом Петриненко свого роду неофіційного гімну – пісні «Україна».

Тим часом фестиваль «Червона рута» продовжує відкривати нові імена та підтримувати вже відомих виконавців і гурти так званої «нової хвилі», серед яких гурти «Табула раса», «Скрябін», «Брати Карамазови», «Мертвий півень», «Анна-Марія», сольні виконавці Ольга Юнакова та інші. Своєрідною альтернативою існуючим жанрам стають гурти «Пікардійська терція» (який майстерно виконує А капела відомі та власні вокально-інструментальні композиції) та «Брати блюзу» з Івано-Франківська [1].

Вже у незалежній Україні, коли у відношеннях колишніх радянських республік «всі крапки розставлено» і кожна країна залишилась на «самовизначення», починається новий рух молодіжної музики. У 1992 році відбувається перший міжнародний фестиваль «Таврійські ігри», участь у якому беруть 46 музикантів; народжується «Казантип» [3].

У цей період в українському масовому мистецтві багато чого відбувається вперше. Марія Бурмака вперше в Україні випускає музичний CD. На радіо «Промінь» з'являється перший український хіт-парад «12-2».

У 1993 році на сцені фестивалю «Червона рута» переможно з'являється Олександр Пономарьов, який у 1994 році отримує Гран-прі міжнародного фестивалю «Слов'янський базар» і стає новою і однією з перших «зірок» естради незалежної України. А в Миколаєві, тим часом, починає свою співацьку кар'єру «інженер-суднобудівник» український грузин Валерій

Меладзе, який при підтримці брата-композитора Костянтина Меладзе, незабаром їде до Москви і стає зіркою російської естради у жанрі попмузики.

Другий зазначений нами етап у становленні українського масового мистецтва можна назвати ерою «Території А». Це обумовлено тим, що однією з найяскравіших подій цього періоду є створення першого українського телевізійного хіт-параду «Територія А», який кожний тиждень виходив на екрани країни і знайомив глядачів з десяткою найкращих кліпів українських молодих виконавців. Це був справжній «бум» української молодіжної музики. Виконавці і гурти, які «засвітилися» на хіт-параді, стали «зірками» і набули такої популярності в Україні, як свого часу російський «Ласковий май» на радянському просторі.

Хіт-парад «Територія А» зі своєю ведучою А. Рудницькою, зробили великий крок у розвитку видовищної сфери масової культури України. Зважаючи на те, що хіт-парад складався з відеокліпів, яких українські виконавці майже не мали, засновникам хіт-параду прийшлося самим вчитися і знімати кліпи для виконавців-учасників програми. Таким чином, за період існування «Території А» в Україні з'явилося понад 50 кліпів. Деякі учасники, яким пощастило отримати найбільшу кількість кліпів, і, відповідно частіше з'являтися на телеекранах, стали на певний проміжок часу найвідомішими і найпопулярнішими виконавцями в Україні. Серед учасників, «зірок» хіт-параду були Ю. Юрченко, М. Одольська, гурт «Аква Віта», Наталя Могилевська, EL Кравчук, гурт «Табула раса», Ірина Білик, Ольга Юнакова та інші. Із зникненням хіт-параду з ефіру багато з них просто зникли, а деякі знайшли у собі сили і можливості продовжувати свою музичну діяльність і закріпили за собою звання «зірки» української естради та й досі тримаються на вітчизняному естрадному олімпі. Однією з таких зірок є, звичайно ж Ірина Білик.

Слухачами «нової» української музики стала вся країна. За словами дослідників, «країна, що розмовляла російською, заспівала українською». І в цьому була велика перемога національного над застарілими і стереотипними радянськими традиціями в мистецькій сфері. І тоді як в Росії тільки з'являлися представники нової молодіжної культури, такі як «Іванушки», в Україні гурти «Ван Гог» та «Фантом2» та інші вихідці «Території А», виконавці танцювальної музики збирали стадіони [3,4].

Хоча республіки колишнього Радянського Союзу і набули самостійності, вони залишалися певною мірою пов'язаними одна з одною культурними, економічними, політичними зв'язками. А, отже, коли у 1998 році у Росії сталася економічна катастрофа, відбувся дефолт, всі російські «зірки»

відправилися заробляти в Україну, погоджуючись працювати за відносно невеликі гроші. Такий вплив розкрученого російського естрадного «бомонду», звичайно ж, став великою проблемою для ще молодої і не окріпшої української музики. Багато з українських молодих виконавців зникли з великих екранів, а, поступово, і з шоубізнесу.

Продовжити свою діяльність змогли лише ті творчі одиниці, які знайшли свої нові джерела фінансування, з боку комерційних або державних установ. Свій статус зберегли переважно представники традиційної естради, наприклад Павло Зібров, Олександр Пономарьов, Оксана Білозір та інші.

Результатом такої перестановки сил стало різке зменшення кількості нових пісень, кліпів і альбомів українською мовою, створених українськими виконавцями. Ефір знову заповнила російськомовна музика у виконанні російських «зірок», що, звичайно, нагадало ситуацію 1988 року. Здається, що наступив період культурної кризи української культури, зокрема її естрадного напрямку.

Але в цей період продовжує свою діяльність фестиваль «Червона рута», розвиваються «Таврійські ігри» і «Слов'янський базар», відкриваючи нові таланти України, серед яких Н. Могилевська, Руслана, гурт «The Vho» та інші. Із закордонних конкурсів привозять перемогу і стають відомими в Україні Ані Лорак, Євгенія Власова. Заручившись підтримкою продюсерів, вони впевнено продовжують свій шлях до вершин естрадного олімпу країни.

В цей період закладається фундамент майбутнього українського шоубізнесу. Створюються студії звукозапису («Комора», «Мікс», «Аркадія» та інші), засновуються продюсерські центри, які стають основними «двигунами» розвитку естрадного мистецтва України.

У зазначені роки відбувається розвиток нового напрямку діяльності у сфері масового мистецтва. Це так зване «експертне дослідження», яке має на меті визначення рівня популярності та визнання кращих творів українського естрадного мистецтва.

Дирекція фестивалю «Таврійські ігри» започаткувала всеукраїнську премію у галузі музики і масових видовищ «Золота жар-птиця», де у номінаціях, наприклад, 1996 року найкращими були визнані Ірина Білик (найкраща співачка року), Олександр Пономарьов (найкращий співак), «Плач Єремії» (найпопулярніший рок-гурт), «Скрябін» (найпопулярніший попгурт), Ані Лорак (відкриття року).

Звичайно, до західних зразків естрадного мистецтва було ще далеко, адже естрадне дійство високого рівня вимагало відповідного іміджу виконавця (зачіски, макіяжу, вміння рухатися на сцені), роботи над

естрадным номером хореографів, дизайнерів, стилістів. А цього наше мистецтво на той період ще не навчилося, адже радянській естраді не було притаманне одночасне поєднання виконавцем танцю і співу в рамках одного номера. Отже, треба було вчитися.

На думку дослідників масової культури незалежної України, зокрема М. М. Поплавського, саме в період з 1994 по 1997 роки відбувається становлення і української свідомості й відчуття гідності і самоповаги до своєї національної ідентичності, своєї культури [2,3]. Поступово зникає і відчуття меншовартості всього українського, зокрема культури і мистецтва. І шоубізнесові засади починають укорінюватись і розвиватись на українському ґрунті. З'являються музичні студії, клуби, мистецькі агенції, мас-медіа, які спеціалізуються на освітленні мистецьких подій у сфері масової культури та відповідно шоубізнесу.

Завдяки «Червоній руті» з'являється багато нових молодіжних гуртів («Друга ріка», «Тартак» та інші). «Таврійські ігри» на сьомому році свого існування вводять новий принцип діяльності – «живий звук», тобто головною умовою участі у фестивалі, як для конкурсантів, так і для «хедлайнерів» є живе виконання під живий музичний супровід.

В цей же час проводяться нові фестивалі різних напрямків музичного естрадного мистецтва. У 1996 році проходить перший фестиваль рок-музики «Рок-екзистенція», у 1998 – фестиваль альтернативної музики «Чайка», дитячі музичні фестивалі «Веселад» та «Чорноморські ігри».

Наступний зазначений нами період, з 2000 року і до сьогодні, відзначився появою різноспрямованих гуртів і сольних виконавців, особистостей і так званих «проектів», тих, хто йде до визнання «своїм ходом», і тих, чия діяльність «поставлена на рельси» під назвою «великий шоубізнес». Звичайно ж, у обох цих напрямків є свої плюси і мінуси. Щодо перших (самостійних творчих одиниць), то вони змушені самостійно шукати можливості для запису своїх пісень (переважно власного авторства), та часто вдовольнятися не дуже високою якістю звуку, аранжувань, апаратури. І тільки коли гурт чи виконавець стає більш-менш відомим і може заробляти достатньо для забезпечення своєї діяльності, тоді вже він приходить до тієї якості свого продукту, яка потрібна для визнання його «зіркою».

На відміну від перших, другі – так звані «проекти» - завдяки первинним фінансовим вливанням на основі яких вони й створюються, виходять на публіку відразу ж з високоякісним звуком, світлом, іміджем, фонограмами. У більшості випадків такі проекти вперше з'являються на широкій публіці за допомогою відеокліпів, які нав'язливо демонструються телеглядачам по

декілька разів на день, завдяки добре проплаченій ротації.

Так, звичайно, закони шоубізнесу вимагають подібних засобів популяризації шоубізнесових одиниць. Але на Заході, на який орієнтується більшість нової української музики, популярність приходить до виконавця або колективу не завдяки самому факту демонстрації його кліпів, а навпаки, його кліпи починають безкоштовно демонструвати музичні канали (наприклад, MTV) лише тоді, коли він того вартий або коли він вже відомий і популярний, а отже, оцінений широким колом слухачів. Тобто визначальну роль у відборі музичного матеріалу для трансляції на відомих західних каналах грає лише якість запропонованого матеріалу та професіоналізм виконавця, а ніяк не гроші, запропоновані спонсором за показ музичного кліпу. На жаль для наших телеканалів такий підхід до відбору матеріалів у зазначений період ще був лише «мрією». Лише зірки, переважно закордонні (особливо російські «мега зірки» Ф. Кіркоров, А. Пугачова та інші) отримували безкоштовну ротацію на будь-яких радіо та телеканалах зі своїми старими і новими піснями. А наші «зірки» і менш зіркові виконавці мали вибір або платити за трансляцію їх матеріалу, або ж залишатись в аудіо форматі та зрідка виступати на збірних концертах.

Розглянемо, хто саме з українських естрадних виконавців з'явився на горизонті шоубізнесу, масового музичного мистецтва в досліджуваний нами період, і що відбувається на українській естраді в даний момент.

2003 рік запам'ятався яскравою подією в сфері культурного життя нашої країни. Вперше представник України взяв участь у загальноєвропейському телевізійному конкурсі найвищого рівня «Євробачення». І, хоча, ми не отримали переможного місця, «прорив» на європейську сцену відбувся. Наш першопроходець на «Євробаченні» Олександр Пономарьов вже своєю участю у конкурсі зробив великий крок до впізнання і визнання України як творчої одиниці в світі, зокрема у країнах Європи.

В цей період «набирає обертів» творча діяльність Руслани (львівської співачки Руслани Лижичко), яка створює оригінальні проекти, такі як «Різдвяний», організує акцію по збереженню українських історичних пам'яток і подорожує по замках західної України із концертами. У 2001 році вона випускає найдорожчий на той час, за словами преси і продюсера Руслани, відеокліп в Україні на пісню «Знаю я», прем'єрний показ якого відбувся у кінотеатрах України. Кліп привертає увагу красою української природи і масштабністю зображуваного простору (горні полонини, верхівки гір, небо, ріки та інше). Новий проект невгамовної Руслани «Дикі танці», з новим сценічним іміджем співачки – «дикунки» - запозиченим із давніх часів

розвитку цивілізації і яскраво «вогняною» постановкою виводить Україну на переможне, перше місце серед всіх європейських країн-учасників конкурсу «Євробачення-2004». З цього моменту, на наш погляд, починається нова ера у житті України, в розвитку її культури і мистецтва. Руслана починає активну гастрольну діяльність по європейських країнах. Відтепер Україну знають в світі не лише завдяки двом Шевченкам (Тарасові Григоровичу Шевченку і Андрію Шевченку) та Чорнобилю, але й як державу із самобутньою культурою і великим, ще не розкритим творчим потенціалом.

Самосвідомість українців досягає апогею в цьому році і з іншого приводу, у так званій «Помаранчевій революції», яка, на жаль, розділила на певний час українських представників мистецтва і культури на два протилежних табори відповідно до їх преференцій та політичних поглядів. Це виходить за рамки нашого дослідження, отже ми не будемо розвивати цю тему. Єдине, що можна додати, що з цієї миті (2004 року) українська масова культура і мистецтво, зокрема музика, демонструє свою впливовість на свідомість мас і може бути засобом керування ними на підсвідомому рівні.

Цей же період в українському естрадному мистецтві означився появою першого всеукраїнського музичного телеканалу М1, який починає транслювати багато творів саме українських виконавців, на відміну від багатьох інших каналів, перевага на яких віддається російському та англomовному продукту.

Створюються нові гурти та проекти. Наприклад, «Алібі», сімейний проект двох сестер, в якому робиться ставка на авторські композиції, оригінальний стиль і східну зовнішність виконавиць, а також гарну картинку в дорогих відеокліпах, які створюються найпопулярнішими кліпмейкерами.

Першим успішним «гламурним» проектом українського шоубізнесу стає гурт «Віа Гра», продюсери якого роблять ставку на зовнішню привабливість і домінуючу сексуальність його учасниць. З часом підтверджуючи свій формат «проекта», «ВІА Гра» продовжує працювати незважаючи на часті зміни у складі учасниць гурту. Хоча, на відміну від створених пізніше «клонів» «ВІА Гри», майже кожна з учасниць слухач знає на ім'я і більшість з них пізніше створила власні сольні проекти. Дехто з них функціонують доволі успішно, дехто перекваліфікувались на актрис кіно або ведучих.

Незабаром після створення проект «ВІА Гра», як і пов'язаний з ним спільним автором пісень і продюсером Валерій Меладзе, заробивши популярність в Україні переїздить до Москви. Зважаючи на їх міцне укорінювання на російському просторі, здається вже майже забулося їх походження.

Так, на жаль, свого часу сталося з колись відомим гуртом із Дніпропетровська «Шао-бао», який, з початку набув визнання на всеукраїнському музичному просторі зі своєю оригінальною піснею-жартом «Купила мама коника...», потім поїхав до Москви в zenіті слави, пережив зміну складу, українських на російських учасників, і зник з поля зору широкої публіки. Можливо, гурту вже не існує. Такий розвиток подій доволі частий у випадку, коли творча одиниця є «проектом», де не важливі особистості учасників, а лише загальний імідж гурту. Учасники таких проєктів є лише «пішаками» у грі їх продюсерів і їхня доля на культурному небосхилі залежить лише від примхи їх «творців».

На наш погляд, такі проєкти (наприклад, «SMS», «XS» та інші) багато втрачають саме через те, що їхніх учасниць не розрізняють, вони не несуть в собі особистісних ознак, які б допомогли їх запам'ятати відокремити одну від одної. Поширеним «проектний» підхід є у створенні «дівчачих» гуртів, де за мету ставиться швидке заробляння грошей продюсерами. Зазвичай до складу подібних груп входять дівчата з привабливими зовнішніми даними, часто учасниці чи переможниці конкурсів краси. Їх функція у групі – привертати увагу, викликати симпатію потенційних спонсорів та замовників їх концертів. Другою, зазвичай представленою в меншості, частиною таких гуртів є більш менш непогані вокалісти, які й «витягують» весь репертуар гурту на собі. Таке, час від часу, відбувається і у «Віа Грі», подібне ж є постійним станом деяких українських проєктів.

У сучасній Україні існує багато талановитих музикантів і виконавців, які ще не відомі широкому загалу. Їх можна почути на музичних виконавських конкурсах або окремих збірних концертах на різних майданчиках країни або в клубах. Вони поки що лише «проторують» собі шлях на велику сцену. Деякі з них стають «заслуженими» артистами, так і не набувши всеукраїнської слави. Але вони заслуговують його своєю творчою працею, яка можливо приносить свою користь вузькому колу їх прихильників.

Не можна не згадати у цьому контексті яскраву особистість із нестандартними акторськими здібностями – Андрія Данилко, який створивши свій непересічний образ Верки Сердючки поставив все естрадне мистецтво України «з ніг на голову», а потім змусив «танцювати під свої композиції» весь пострадянський простір, а після другого місця на «Євробаченні - 2007» і всю Європу, та став ще одним уособленням України, як країни «веселого гумору і яскравих особистостей».

Таким же яскравим явищем сучасної масової культури в Україні є і «співаючий ректор» КНУКІМ М. М. Поплавський, який своїм прикладом, по-

перше, заохочує до творчої діяльності всіх, хто цього прагнув, але не міг (всі студенти КНУКІМ певною мірою залучені до участі у творчих видовищних проектах М. М. Поплавського). Це надзвичайна нагода для майбутніх спеціалістів з масової культури і мистецтва, яка допоможе подальшому становленню і розвитку українського шоубізнесу та масового мистецтва, а отже, підніме рівень сучасного українського мистецтва на вищий щабель дорівнюючи до європейських стандартів якості. Недивно, що саме з КНУКІМ вийшла більшість «зірок» сучасної української естради. Серед них Н. Могилевська, А. Данилко, І. Білик, К. Бужинська, гурт «Екс-президенти».

Сучасний період розвитку української масової культури можна назвати «продюсерським». На естраді країни функціонує багато продюсерських проєктів (груп, дуетів, сольних виконавців), які з'явилися «на світ» завдяки фантазії свого продюсера. Серед таких «творців» сучасного шоубізнесу Ю. Нікітін, Є. Рибчинський, М. Баграєв, І. Ягольник, Ю. Фалеса та інші. Одні з них спеціалізуються на виключно виконавських проектах, на розкрученню майбутніх зірок естради (Ю. Фалеса, І. Ягольник), другі – на масштабних проектах, наприклад фестивалі «Таврійські ігри» (М. Баграєв), треті – на створенні розважальних програм, написанні пісень, та іншій багатогранній діяльності (Є. Рибчинський). Зважаючи на те, що шоубізнес – багатоаспектна та різнобарвна сфера, то в ній є свої позитиви і негативи. Розглянемо, наприклад, продюсерську діяльність Ю. Нікітіна, який так вчасно і влучно підтримав і допоміг розвинутися таланту справжньої «зірки» української естради Ірини Білик та безпосередньо сприяв популяризації та визнанню Верки Сердючки в Україні, Росії та європейських країнах. Але він також є автором таких сучасних естрадних проєктів, як гурти «Не ангели», «Нікіта», «Армія», виконавців Бондарчука та Арктики, яких певним чином намагається персоналізувати, рекламуючи через мас-медіа їх подекуди сумнівні досягнення (наприклад, одна з учасниць гурту «Нікіта» стала «дівчиною місяця» журналу «Плейбой» і тепер на всіх зустрічах з пресою продовжує свою «фотосесію»). Спостерігаючи за «творчістю» проєктів подібного роду надто виразною здається тенденція виконавців до зменшення кількості одягу на них і до значного спрощення змісту пісень. І, що досить печально, все більш розкрученими робляться такі виконавці і все більш впізнаними стають їх композиції, які постійно награвляють з екранів телебачення, радіо та кіосків звукозапису. Тенденція перетворення будь-кого (танцюристок, моделей) на вокалістів без реальної на те бази (наприклад, група «Армія», яку з групи танцюристок зробили співачками) за допомогою технічних засобів звукозапису та значних фінансових затрат є, на наш погляд великою

загрозою справжньому мистецтву, яке незалежно від того масове воно чи елітарне, повинно бути якісним і зробленим з повагою до глядача і слухача. Адже це неодмінні риси будь-якого прояву творчої діяльності, які забезпечують впізнання, поширення і визнання артистів, виконавців, музикантів глядачем і слухачем.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки аналізу сучасної доби становлення українського масового естрадного (музично-виконавського) мистецтва можна сказати, що кожен з періодів розвитку естрадного мистецтва України сучасного періоду має свої позитивні й негативні риси. Наприклад, період з 1991 до 2000 року відзначився несприятливими для української музики умовами домінування російської та західної (переважно англomовної) попмузики. Нестабільне матеріальне становище населення України також негативно впливало на популяризацію нової української музики. Організація концертів була занадто великим фінансовим «тягарем» для поодиноких виконавців, а отже, вони мали задовольнятися лише рідкими виступами у збірних програмах та виступами перед вузьким колом своїх прихильників.

Нерозвиненість в певний період вітчизняних засобів масової інформації та інфраструктури шоубізнесу (системи звукозапису та розповсюдження) та відсутність соціально економічних та правових норм гальмували розвиток масового мистецтва в Україні, зокрема його естрадної сфери. Але головним тоді було визначити й оцінити свою національну ідентичність, створити свою нову сучасну культуру, якою можна було би пишатися. І мету було досягнуто.

Після 2000 року, коли вже пройшов процес самоідентифікації та самооцінювання всього українського як якісного і талановитого й самобутнього, багато що змінилося. Деякі українські митці стали відомі на весь світ. На допомогу молодій українській естраді прийшли ЗМІ і ведучі телеканали країни (М1, 1+1), які почали транслювати українську музику для будь-якого віку і на будь-який смак (поп, рок, альтернативну). Великого розмаху набула гастрольна діяльність українських артистів. Українська музика отримала свого слухача – всю Україну та країни близького та дальнього зарубіжжя.

При всій кількості позитивних явищ існує і достатньо негативних рис сучасного періоду існування українського масового мистецтва, зокрема естради. Річ в тому, що деякі представники шоубізнесу підходять до своєї «творчої діяльності» лише як до бізнесу, забуваючи про те, що це, хоч і масове, але мистецтво, яке має відповідати певним естетичним канонам, нести в собі

позитивний вплив на аудиторію, формувати смаки та виробляти цінності орієнтації. А це, на жаль, не часто вдається. Адже здебільшого ті «творчі одиниці», української естради, які займаються, в першу чергу мистецтвом, а не бізнесом, часто не мають можливостей заявити про себе на великій сцені, перед великою кількістю людей, через те, що не мають фінансового забезпечення та продюсерської підтримки.

Період тотального впливу російськомовної естради, яка до 2014 року використовувала український культурний ринок для збуту своєї «культурної продукції» (альбомів, кліпів, сольних концертів тощо), займаючи ніші, які могла би займати національна культура, гальмував подальший розвиток національного естрадного мистецтва, заважав забезпеченню всіх українських професійних колективів високоякісною апаратурою і обладнанням світового рівня. Тепер же, з 2014 і надалі українське естрадне мистецтво отримало всі можливості і бурхливо розвивається у своїй країні та далеко за межами.

Позитивними явищами цього періоду безперечно є заснування та розвиток фестивалів молодіжного естрадного мистецтва («Пісенний вернісаж», «Шлягер», «Пісня року»), які сприяли виникненню і поширенню нових тенденцій в українській музиці, впізнанню й визнанню нових виконавців.

У цілому за час становлення українського естрадного мистецтва в Україні було знято понад 2000 відеокліпів, видано сотні альбомів та збірників, створено багато мистецьких музичних проєктів, з'явилося безліч нових цікавих українських виконавців і потужних продюсерів, які зробили свій доволі значний внесок у справу шоубізнесу, просунули розвиток масового естрадного мистецтва на новий більш високий рівень.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] "Мирослав МЕЛЬНИК: «Червона рута» представить новий жанр — український автентичний фольклор" Урядовий кур'єр, 17 вересня 2011 <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/miroslav-melnik-chervona-ruta-predstavit-novij-zha/>.
- [2] Поплавський М. М. (2004). Антологія сучасної української естради. К.: Преса України, 300 с.
- [3] Поплавський М. (2001). Шоу-бізнес: теорія, історія, практика. К., С. 6.
- [4] Рудницька О. П. (2000). Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навч. посіб. К., 208 с.

REFERENCES

- [1] "Myroslav Melnyk: «Chervona ruta» predstaviti novyi janr — Ukrainskyi avtentychnyi folklor »" Uriadovyi kuriyer, 17 veresnia 2011. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/miroslav-melnik-chervona-ruta-predstavit-novij-zha/>.
- [2] Poplavskiy M. M. (2004). Antologiya suchasnoyi ukraiynskoyi estrady. K.: Presa Ukrayiny, 300 p.
- [3] Poplavskiy M. M. (2001). Show-biznes: teoriya, istoriya, praktika. K., P. 6.
- [4] Rudnytzka O. P. (2000). Ukrayinske mystetstvo u polikulturnomu prostori: Navch.posibnyk. K., 208 p.